

KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ: ERZURUM İLİNDE BİR UYGULAMA

WOMEN ENTREPRENEURSHIP: A SURVEY IN ERZURUM PROVINCE

Duygu TULAN*
Esra Sena TÜRKÖ**

Öz

Kadınların girişimcilik faaliyetleri ulusal ve yerel ekonomik kalkınma açısından önemlidir. Zira kadın girişimcilerin önündeki engeller girişimci eko-sistemdeki eksiklikleri göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, Erzurum ilinde faaliyet gösteren kadın girişimcilerin profilini ortaya koymak, girişimcilik faaliyetlerini etkileyen faktörleri ve sorunlarını araştırmaktır. Bu amaca paralel olarak çalışma; kadın girişimcilerin işletmelerini kurarken, yönetirken ve kurduktan sonra karşılaştıkları problemleri; iş kurma ve yönetme süreçlerinde ailelerinden, çevrelerinden ve çeşitli kuruluşlardan destek alma durumlarını; iş ve aile hayatı arasındaki karşılıklı etkileşimi, rol çatışması yaşama durumlarını ve bölgede kadın girişimciliğini destekleyen koşullar konusunda algı düzeylerini incelemektedir. Ayrıca çalışmada kadınların girişimcilik faaliyetini etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Saha araştırması kapsamında Erzurum il merkezinde çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren 200 kadın girişimciye anket uygulanmıştır. Toplanan veriler öncelikle tanımlayıcı istatistikler, frekans tabloları, ortalama değerleri ile değerlendirilmiştir. Kadınların girişimcilik faaliyetini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen açıklayıcı faktör analizi için altı faktör önerilmektedir. Bu faktörler: işletme yönetiminde zorluk, rol çatışması, destekleyici çevresel koşullar, ataerkil toplumsal yapı, sosyo-ekonomik durum faktörleridir. Bu altı faktörün toplam varyansa yaptığı katkının %55,927 olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: kadın girişimciliği, kadın girişimciler, girişimcilik, bölgesel kalkınma, Erzurum

Jel Kodları: L26, J16, M10, Z10, R10

Abstract

Women's entrepreneurial activity is important in terms of national and local economic development. Barriers against women entrepreneurship indicate the gaps and the defects of the entrepreneurial eco-system. The aim of this study is to reveal the profile of women entrepreneurs in Erzurum province and investigate the factors and problems affecting their entrepreneurial activity. In accordance with this aim, study examines the problems women entrepreneurs encountered at start-up phase, managing their business and after becoming an entrepreneur. Support from family, networks and various institutions, received at start-up phase and managing the business; interactions between family and work life; experienced role conflict; perceptions on supportive environmental conditions in the region are also discussed. Besides, factors affecting women's entrepreneurial activity are investigated in the study.

An exploratory survey is carried out among 200 women entrepreneurs from various sectors in Erzurum province. Collected data is initially evaluated by descriptive statistics, frequency tables and mean values. Then exploratory factor analysis is carried out to put forward the factors affecting entrepreneurial activity of women. Six factors are offered for the exploratory factor analysis. These factors are; difficulty in managing the business, role conflict, supportive environmental conditions, patriarchal social structure, socio-economic profile. These six factors together accounted for 55,927% of the total variance.

Key words: women entrepreneurship, women entrepreneurs, entrepreneurship, regional development, Erzurum

Jel Codes: L26, J16, M10, Z1, R10

* Doktora öğrencisi, Erzurum Teknik Üniversitesi, SBE, İktisat Bölümü, duygu.tulan52@erzurum.edu.tr,

** Yrd.Doç.Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, esturko@erzurum.edu.tr

1. GİRİŞ†

Kadınların girişimcilik faaliyetleri ulusal ve yerel ekonomik kalkınma açısından önemlidir. Zira kadın girişimcilerin önündeki engeller, girişimci eko-sistemdeki eksiklikleri göstermektedir. Bu eksiklikleri gidermek amacıyla, kadınların ekonomik hayata katılımını teşvik eden, bölgesel, ulusal veya uluslararası kuruluşlar tarafından yürütülen programlar uygulanmaktadır (Türko, 2016b:53).

Girişimci eko-sistemdeki eksikliklerin giderilmesi yerel ekonomik kalkınmanın temel amaçlarından biridir. Yerel ekonomik kalkınma teorik çerçevesinden bakılacak olursa, yerel düzeyde kadın girişimciliğinin araştırılması müdahale alanlarının tespit edilmesine, strateji ve politikaların belirlenerek destek mekanizmalarının oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır (Türko ve Kadiroğlu, 2017:82-83).

Erzurum, bölgesel gelişme farklılıklarının bulunduğu Türkiye'de dezavantajlı bir bölgede yer almaktadır. Kalkınma Bakanlığı'nın 2011 tarihli Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksinde 59. sırada ve 6 kademe gelişmişlik düzeyi derecelendirilen iller içerisinde 5. kademe gelişmiş iller içerisinde yer almaktadır. 5. kademe illerin tamamında endeks değeri negatiftir ve bu kademe yer alan illerin tamamı Türkiye ortalamasının altında sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine sahiptir (Türko ve Kadiroğlu, 2016:352). Bölgesel kalkınma programları ve yerel düzeyde uygulanan tematik mali destek programları ile Erzurum'un sosyo-ekonomik durumunun iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Uygulanan programların ortak ana hedeflerinden biri, bölgede girişimciliğin desteklenmesi ve mevcut girişimcilerin rekabetçi-yenilikçi kapasitelerinin geliştirilmesidir. Kadın girişimciliğinin desteklenmesi, bu hedefi destekleyen faaliyetlerden biridir.

Araştırmanın amacı, Erzurum ilinde faaliyet gösteren kadın girişimcilerin profilini ortaya koymak, girişimcilik faaliyetlerini etkileyen faktörleri ve sorunlarını araştırmaktır. Bu amaçla çalışma; kadın girişimcilerin işletmelerini kurarken, yönetirken ve kurduktan sonra karşılaştıkları problemleri; iş kurma ve yönetme süreçlerinde ailelerinden, çevrelerinden ve çeşitli kuruluşlardan destek alma durumlarını; iş ve aile hayatı arasındaki karşılıklı etkileşimi, rol çatışması yaşama durumlarını ve bölgede kadın girişimciliğini destekleyen koşullar konusunda algı düzeylerini incelemektedir. Ayrıca kadınların girişimcilik faaliyetini etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarının dezavantajlı bir bölgede bulunan Erzurum'da kadın girişimciliğinin gelişmesini, dolayısıyla yerel ekonominin gelişmesini ve bölgesel gelişme farklılıklarının azaltılmasını amaçlayan politika ve programlara katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Erzurum'da spesifik olarak kadın girişimcileri konu alan benzer bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Araştırma sonuçlarının bölgede gerçekleştirilecek yeni araştırmalara öncülük etmesi umulmaktadır. Özellikle dezavantajlı bölgelerde gerçekleştirilen, kadın girişimciliğini yerel ve bölgesel düzeyde karşılaştırmalı olarak irdeleyen çalışmalar, yerel ve bölgesel kalkınma açısından büyük öneme sahiptir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Dünya ve Türkiye ekonomisinde her geçen gün önemi artan kadın girişimciliği konusu bilimsel araştırmalara çokça konu olmuştur. Girişimcilik ve kadın girişimciliğini tarihsel süreç içinde değerlendiren çalışmalar (Aşkın, 2011; Topkaya, 2013) olduğu gibi; bir şehrin ya da belirli bir bölgenin profilini ortaya koyan çalışmalar da (Batu ve İnel, 2015; Soysal, 2010a; Sönmez ve Andaç, 2014; Şahin, 2006; Ufuk, 1997; Yalman ve Gündoğdu, 2014; Yirik ve Ilgaz, 2014) mevcuttur. Göküş, (2013), Memiş vd. (2007) kadın girişimciliğini bölgesel kalkınma çerçevesinde irdelemiştir. Ayrıca Türkiye'de kadın girişimciliği konusu Bedük (2005), Eser ve Yıldız (2015), Gökkulu ve Furat (2013), Keskin (2014), Morçin (2013), Pişkinsüt (2011), Yazıcı ve Şahin (2006), Aslan ve Atabey (2007) tarafından çeşitli yönleriyle kavramsal olarak değerlendirilmiştir. Diğer yandan spesifik olarak kadın girişimciliğini konu almayan ancak örneklem içinde cinsiyet temelli değerlendirmeler içeren çalışmalar da bulunmaktadır (Yıldırım vd., 2016: 20; Türko, 2016a; Timuroğlu ve Çakır, 2014; Özmütlu vd., 2014; İşcan, ve Kaygın, 2011; Timuroğlu ve Naktiyok, 2009; Çolakoğlu ve Çolakoğlu, 2016; Antalyalı ve Özkul, 2017; İnce vd., 2016).

Kadın girişimcilerin profilini araştıran çalışmalar incelendiğinde, öncelikle demografik özelliklerin belirlendiği görülmüştür. Örneğin Çakıcı (2004)'nın çalışmasındaki kadın girişimcilerin geneli (%79,0), 30-49 yaş aralığındadır. Büyük bölümü (%53,0), lise mezunudur. Dörtte bire yakın (%23,0) bir kesim ise üniversite mezunudur. %70,5'i evlidir. Eryılmaz (2014) Kahramanmaraş ilinde yaptığı alan araştırmasında ise kadınların girişimci olabilme potansiyellerine ancak orta yaş aralığında sahip olabildiklerini dile getirmiştir. Çalışmada ayrıca, kadın girişimcilerin önemli bir oranının, ilk ve orta öğretim gibi kendi işlerinde uzmanlaşamayacak kadar düşük eğitim seviyesine sahip olduklarını ve evli olan kadınların da bekar olan kadınlar kadar iş hayatına girme konusunda aktif olduklarını ifade etmiştir.

† Bu çalışmada ilk yazarın yüksek lisans tezinin saha araştırmasından faydalanılmıştır.

Kadınların iş kurma nedenleri itici etkenler ve çekici etkenler olarak iki ana başlık altında incelenmektedir. Bu ayrıma göre itici etkenler, kadınları iş kurmaya mecbur kılan ekonomik etkenler olarak tanımlanmıştır. Ülkenin ekonomik koşullarından kaynaklanan işsizlik sorunları, kadınlara uygun olmayan iş koşulları, kadınların özellikle ücretli işlerde cinsiyet ayrımcılığına uğramaları, eşin ölümü ve boşanma bu grup içinde değerlendirilebilir. Diğer taraftan çekici etkenler kadınları iş kurmaya yönelten, çeken etkenlerdir. Bağımsızlık isteği, kendini geliştirme isteği, kendi işinin patronu olma isteği, aile ve iş sorumluluğu arasındaki dengeyi kurma isteği gibi faktörleri bu kapsamda değerlendirilmektedir (Hisrich ve Brush, 1985:30; İltar, 2010:73-74). Aşkın ve Barış'ın 2016'da Tokat'ta yaptıkları çalışmaya katılan kadın girişimcilerin %44,2'si iş kurma kararını kendileri aldıklarını belirterek itici nedenlerden değil, çekici nedenlerden dolayı girişimci olduklarını belirtmişlerdir. Bozat (2017)'in İstanbul'da gerçekleştirdiği çalışmaya katılan girişimci kadınlar ise girişimci olmalarında ailelerinin ve arkadaşlarının desteklerinin önemli bir motivasyon kaynağı olduğunu bildirmişlerdir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde kadın girişimcileri, girişimci olma konusunda harekete geçiren özellikler; başarıma ihtiyacı, risk alabilme eğilimi ve bağımsız olma arzusu olarak tespit edilmiştir. Özkan (2011)'in yaptığı çalışmada kadın girişimcilerin %31,3'ü kendini geliştirmek için, %21,3'ü fırsatları değerlendirmek için, %20'si mesleki tatmin elde etmek için ve %21,3'ü ekonomik gereklilikler yüzünden, girişimci olmaya karar verdiklerini ifade etmiştir. Ayrıca aynı çalışmada bağımsız olma isteği %3,8 iken, statü-prestij kazanma ve güç kazanma isteği %1,3 olarak tespit edilmiştir. Yalman ve Gündoğdu'nun (2014) yaptığı araştırmaya katılan kadın girişimcilerin ise, bağımsız ve kendi işinde çalışma isteği başta olmak üzere, ekonomik özgürlüğü sağlayabilme, üretken ve verimli olma isteği ile girişimci oldukları tespit edilmiştir. Yağcı ve Bener (2005)'in çalışmasında kadınların %89,4'ünün "bir işle meşgul olma", %82,7'sinin "bağımsızlık", %53,8'inin "başarılı olma" %48,1'inin de "evin bütçesine katkıda bulunma" isteği ile girişimci olmaya karar verdikleri belirtilmiştir. Çakıcı'nın (2003:87-88) Mersin'de 160 girişimci kadın üzerinde yapmış olduğu araştırmada; kazanç elde etme, bağımsız çalışma ve sosyal yaşam sürme istekleri kadınları kendi işini kurmaya itmiştir. Çelik ve Özdevecioğlu'nun (2001) Nevşehir'de yaptıkları araştırmada ise, kadınların girişimci olmalarında daha çok aileye ek gelir sağlamak, kocanın ölmesi, kendini ispat etme ve geçmiş mesleki tecrübelerin ticari hayata aktarılması gibi faktörlerin etkili olduğu tespit edilmiştir. Tan'ın (2006:529) Kastamonu'da yapmış olduğu araştırmada ise; üretken olma, başarı tutkusu ve bilgi birikimi, bağımsız çalışma arzusu, kazanç elde etme isteği, aile işini devam ettirme isteği ve başka seçeneğin olmaması gibi faktörlerin kadınların iş kurma nedenleri olarak belirlenmiştir.

Kuşay (2017) çalışmasında sosyal medyayı bir iş alanı olarak değerlendiren girişimci kadınların durumunu ele almıştır. Çalışmaya katılan girişimcilerin profesyonel iş durumları şu şekildedir; %40'ı ev hanımıdır, %30'nun halen profesyonel iş hayatına devam ederken sosyal medyayı ek gelir olarak kullandığı ortaya çıkmıştır. İşini bırakan ve sonra devam etmeyenlerin oranı %23 iken, emekli olup da sosyal medyada kendine yeni bir iş alanı yaratanların oranı ise %7 olarak tespit edilmiştir.

Kadın girişimciliği araştırmalarında çokça üzerinde durulan hususlardan biri de kadın girişimcilerin kendilerini hangi kişilik özellikleri ile tanımladıklarıdır. Marmara Bölgesi'nde gerçekleştirilen bir araştırmada girişimci kadınlar; kendine güvenen, güçlü önsözlerle sahip, sabırlı ve dayanıklı, risk üstlenebilen, ikna kabiliyeti güçlü ve inisiyatif kullanan bireyler olarak değerlendirilmiştir. Girişimci kadın olmak, kadınlara iş hayatında diğer çalışma biçimlerine kıyasla daha fazla özerklik imkanı vermektedir. Ayrıca, girişimci olmak kadınlara kendi işlerine yönelik kısa ve uzun vadeli planlar yapma, kaynakları optimum kullanma, insan ilişkileri kurma, iş hayatında edindiği tecrübeleri verimli kanallara aktarma gibi önemli kazanımlar sağladığı kaydedilmiştir (Kutanis ve Alparslan, 2006:142-144).

Aşkın ve Barış (2016)'ın araştırmasına katılan kadın girişimcilerin %93'ü ise iyi iletişim kurma özelliğini kendilerini tanımlayan en önemli girişimcilik özelliği olduğunu belirtmiştir. Bunu sırası ile problemleri kolaylıkla çözebilme, kendine güvenli olma, çevresindeki kaynakları ve ilişkileri iyi değerlendirebilme, akrabaların ve yakın çevrenin desteğini kazanmış olma, işbirliğine yatkın olma, sabırlı ve hoşgörülü olma, duygusal olma, özverili olma, hırslı ve kararlı olma, yenilikçilik, risk alma, yaratıcı olma, bağımsızlık, rekabetçi olma ve akılcılık özelliği izlemektedir.

Kadın girişimciliğinin önündeki engeller üç aşamada değerlendirilebilir: kadınları girişimci olmaktan alıkoyan engeller, kadınların iş kurma sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve kadınların işletme yönetimi sırasında karşılaştıkları sorunlar. Diğer yandan kadın girişimciliğinin önündeki engeller kaynağına göre; yasal, politik, sosyal, ekonomik, sosyo-psikolojik engeller olarak sınıflandırılabilirler (Türko, 2016b:53).

Kadın girişimcilerin işletmeyi kurmadan önce sermaye konusunda sıkıntı yaşadıkları ve toplumun kendilerine yüklemiş olduğu roller ile girişimciliğin gerektirdiği roller arasında çatışma yaşadıkları tespit edilmiştir (Şahin, 2006). Özkaya'nın (2009) çalışmasında örneklem grubunun %85,71'inin "sermaye temini" sırasında önemli bir problem yaşadığı tespit edilmiştir. Bu problemler arasında; "kredi alma sürecini iyi

bilmemiş olmanın getirdiği sıkıntıları yaşamak”, “kredinin verilmemesi”, “yapılacak iş ile ilgili hiçbir finansman kurumunun konuya inanmaması” bulunmaktadır. Bedük vd. (2016)’nin araştırmasına katılan 43 kadın girişimcinin iş kurma sürecinde; %30,2’si bürokratik engelleri, %53,5’i sermaye yetersizliklerini, %4,7’si vergileri ve %11,6’sı kişisel yetersizlikleri en büyük engel olarak gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Örneklemedeki hiçbir kadın girişimci, bilgi yetersizliklerini engel olarak görmemiştir. Arslan ve Toksoy (2017:141) çalışmalarında işletmelerini kurarken kadınların en çok uygun eleman temini, uygun materyal temini ve bürokratik işlemlerde zorlandıklarını belirtmektedir.

Saha araştırmaları incelendiğinde kadın girişimcilerin işletmeyi yönetirken pazarlama, finansal hesaplar, müşteri ilişkileri, üretim miktarını belirleme, üretim sorunlarını çözme, satış fiyatlarını belirleme, çalışanları yönetme ve rakiplerle başa çıkma gibi konularda zorlandıkları tespit edilmiştir. Örneğin Yazıcı ve Şahin (2006) çalışmasında girişimci kadınların karşılaştıkları sorunların başında pazarlamanın geldiğini dile getirmiştir. Erdun (2011) ise çalışmasında kadın girişimcilerin işletmelerini yürütürken karşılaştıkları en önemli sorunun finansman eksikliği, pazarın durgun oluşu ve vergiler olduğunu ifade etmiştir.

Kadın girişimcilerin işletmeyi kurduktan sonra karşılaştıkları problemlerin temelinde toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısından kaynaklanan bazı aksaklıkların olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda Türkiye’de kadınların ekonomik faaliyetlere katılımlarının sınırlı olması genellikle; aile içindeki rol, bu role bağlı tercihler ve aile içindeki ataerkil ilişkilerle açıklanmaya çalışılmıştır (Soysal, 2010b). Gökalp (2008)’in çalışmasına göre ankete katılan katılımcıların kariyerleri önündeki en önemli engel; kadınlara yönelik önyargı (%36,0) ile toplumsal ve geleneksel rollerdir (%34,0). Çelik ve Özdevecioğlu (2001)’de yaptıkları çalışmada ise kadın girişimcilerin genel olarak yaşadıkları sorunlar; rol çatışması, güvensizlik, cinsel beklentiler, tecrübe yetersizliği, geleneksel baskı, başarısızlık beklentisi, farklı davranış ve ortak bulmada güçlük çekmedir.

Toplum tarafından kadına atfedilen aile içi roller, çocuk ve yaşlı bakımı sorumlulukları, kadın girişimciliğinin önündeki önemli engellerden biridir. Kadının çalışma hayatına katılımının, evdeki sorumluluklarını aksatacağı ve bu durumda aile hayatına ilişkin sorumluluklarının daha önemli olduğuna dair güçlü bir kalıpyargı bulunmaktadır (Türko, 2016b:57). Batı ve İnel (2015) tarafından, Yalova ilinde kadın girişimcilerin iş-aile ve aile-iş odaklı çatışma yaşama durumları; zaman, gerginlik, davranış ve enerji boyutlarıyla irdelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre start-up olarak nitelendirilebilecek (1-5 yıl) yeni girişimlerin sahipleri olan kadınlar tüm boyutlarda daha fazla iş-aile çatışması yaşamaktadır. Ayrıca evde ve işyerinde profesyonel yardım alarak, sorumluluklarını paylaşan kadın girişimciler tüm boyutlar dikkate alındığında daha az çatışma yaşamaktadır. Çalışmada, rol paylaşımı yapan kadınların her açıdan daha sağlıklı oldukları ve iş-aile dengesini daha iyi kurdukları; yenilikçilik özelliği yüksek olan kadınların zaman boyutu açısından aile-iş çatışmasını daha az yaşadıkları belirtilmektedir.

Morçin (2013:185-186) kavramsal bir değerlendirme yaparak, Hofstede’nin kültürel boyutlarına referansla Türkiye’deki kadın girişimcilerin profilini tanımlamaktadır. Çalışmaya göre Türk kadın girişimci şu özelliklere ve davranış kalıplarına sahiptir: Kolektif davranışlarda bulunan bir kültür içinde yetiştirildiği için düşük düzeyde girişimciliğe sahiptir. Türk toplumu yüksek düzeyde belirsizlikten kaçınma düzeyine sahip olduğu için, Türk kadını daha düşük düzeyde risk almakta ve girişimleri yakın çevresi tarafından daha az destek görmektedir. Türk toplumunda güç mesafesi yüksek olduğu için eşitsizlikler toleransla karşılanabilmektedir; kadın girişimci bu bakış açısıyla da mücadele etmek zorundadır. Yatırımlarının karşılığını kısa dönemde almak isteyen bir toplum içinde yetiştiği için daha aceleci, sabırsız ve hata yapmaya daha yatkındır. Türkiye’deki kadın girişimcilerin en büyük avantajı Türk toplumunun daha çok dişil olmasıdır; ancak toplumsal roller bu avantajın kullanılmasına engel olmaktadır. Hofstede’nin kültürel boyutlarına referansla gerçekleştirilen uygulamalı bir çalışma (Ülgen, vd., 2017:68) farklı sonuçlara ulaşmıştır. Çalışmada Türk kadın girişimcilerin güç mesafesi derecelerinin düşük, belirsizlikten kaçınma derecelerinin ise ortalama düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Cinsiyet ayrımcılığı kadın girişimciler için işletmeyi kurduktan sonra karşılaşılan bir sorundur. Ancak İlter’in (2010) yaptığı çalışmada anketi cevaplayan kadın girişimcilerin %54’ü, pazardaki erkek rakiplerin artış hızının yüksekliğinin kadın girişimcileri olumsuz etkilemediğini düşünmektedir. Yine kadın girişimcilerin %44,7’si son üç yıldır pazarda erkek rakiplerle yoğun (kiran kırana) rekabet yaşanmadığını dile getirmiştir.

Benzer bir sonuç Uluköy ve Bayraktaroğlu (2014) tarafından Adıyaman ve Balıkesir gibi birbirinden çok farklı kültürel altyapıya sahip iki ilde gerçekleştirilen saha araştırması sonucunda kaydedilmiştir. Kendi aileleri veya erkek rakipleri tarafından engellendiğini ifade eden kadın girişimci oranı %24’tür. Uluköy ve Bayraktaroğlu, ataerkil bir toplum yapısı içinde bu oranın düşük olduğunu değerlendirmektedir. Ayrıca çalışmada kadın girişimcilerin işletmelerini kurarken ve yönetirken baskı görmedikleri tespit edilmiştir. Kadın girişimcilerin çeşitli demografik özellikleri ile girişimcilik özellikleri, baskı görme durumları ve karşılaştıkları engeller arasında anlamlı farklılıklar bulunmadığı ifade edilmiştir.

Diğer yandan Sayın (2011) tarafından Aydın ilinde gerçekleştirilen çalışmaya katılan kadın girişimcilerin %82,4'ü, toplumun kadın girişimcilere bakış açısı ve onları algılamalarının kadının çalışma yaşamındaki konumunu etkilediğini düşünmektedir. Erkek girişimcilerin baskın yapısının kadın girişimcileri olumsuz etkilediğini düşünen kadın girişimcilerin oranı %61,8'dir.

Cinsiyet temelli değerlendirmeler içeren çalışmalar incelendiğinde kadın ve erkek girişimcilerin hem benzer hem de farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu farklı özellikler de cinsiyet ayrımcılığı açısından bir sorun teşkil etmemektedir. Örneğin Uluköy ve Demireli'nin (2014) çalışmasında kadın girişimciler erkek girişimcilerle karşılaştırılmış, kadın girişimcilerin farklı güdülere sahip olduğu görülmüştür. Özellikle kadın girişimcilerin daha iyimser ve şartlara daha iyi uyum sağlayan kişilik özellikleri gösterdikleri, erkek girişimcilerin ise kendilerine daha fazla güvenen, daha esnek olan ve daha az toleransa sahip oldukları tespit edilmiştir. Benzer şekilde erkek girişimcilerin ilk işlerini genellikle üretim ve inşaat sektörlerinde kurdukları; kadın girişimcilerin ise hizmet sektörü, eğitim, danışmanlık, halkla ilişkiler alanlarında kurdukları belirlenmiştir. Bu durumun nedeni cinsiyetin yapısal özelliği ile açıklanmıştır.

Türko (2016b:53) Türkiye'de kadın girişimcileri konu alan kavramsal çalışmaların uygulamalı çalışmalara kıyasla daha kötümser bir tablo ortaya koyduğunu değerlendirmektedir. Konuyu ulusal düzeyde ele alan bu çalışmalar ataerkil toplum yapısı, toplumsal roller, eğitimsizlik ve aile baskısı çerçevesinde kadın girişimciliğini irdelemektedir. Ancak Türkiye, bölgesel farklılıkların olduğu büyük bir ülke olduğu için kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlar arasında benzerlikler kadar farklılıklar da bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle Türko, konunun yerel veya bölgesel düzeyde tartışılmasını önermektedir.

3. YÖNTEM

Erzurum Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanlığına (ESOB) kayıtlı Erzurum il merkezinde (Yakutiye, Aziziye ve Palandöken ilçelerinde) faaliyet gösteren kadın girişimci sayısı 722'dir. Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı (ETSO) kadın girişimci sayısı 69'dur. Araştırmanın ana kütlesi, ESOB ve ETSO'ya kayıtlı 791 kadın girişimciden oluşmaktadır. Örnekleme, %95 güven seviyesinde ve 0,05 güven aralığında www.surveysystem.com websitesi üzerinden 259 olarak hesaplanmıştır.

Anket formu, kadın girişimciliği konusunda geniş bir literatür taraması yapıldıktan sonra, daha önce yapılan saha çalışmaları incelenerek araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Anket formundaki iyi anlaşılabilen veya tartışmalı ifadeleri belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından Erzurum ilinde faaliyet gösteren 20 kadın girişimciye ön anket yapılmıştır. Bu şekilde, anket formuna son şekli verilmeden önce anket formu test edilmiş, soruların anlaşılabilirliği, soruların sırası ve cevaplama süresi saptanmıştır. 20 işletme ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Veri toplamak için geliştirilen anket 2017 yılının Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında Erzurum ilinin çeşitli semtlerinde farklı sektördeki kadın girişimcilere yüz yüze görüşme tekniğiyle uygulanmıştır. Saha araştırması kapsamında 228 işletme ziyaret edilmiştir. 200 işletme anket uygulamayı kabul etmiş, 19 işletme ise reddetmiştir. Ayrıca 9 işletmenin kadın girişimci adına açılmasına rağmen erkekler tarafından işletildiği tespit edilmiş, bu işletmelere anket uygulanmamıştır. Saha araştırması kapsamında 200 anket uygulanmıştır.

Anket formu iki ana bölüm ve 59 sorudan (67 madde) oluşmaktadır. İlk bölüm 29 sorudan oluşmaktadır ve kadın girişimcilere yönelik genel bilgiler içermektedir. İkinci bölüm 30 sorudan oluşmaktadır ve işletmeyi kurarken, işletmeyi yönetirken ve işletmeyi kurduktan sonra kadın girişimcilerin karşılaştıkları problemleri belirlemeye yönelik sorular içermektedir.

Çalışmada ham verileri özetlemek amacıyla tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Anket formunun güvenilirliği Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ile saptanmış 67 madde için 0,751 olarak hesaplanmıştır. Değişken sayısını azaltmak; değişkenler arası ilişkilerdeki yapıyı ortaya çıkarmak, diğer bir ifade ile değişkenleri sınıflandırmak amacıyla açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Veri setinin faktör analizi için uygun olup olmadığının tespit etmek için korelasyon matrisi oluşturulmuştur. Analizler, IBM SPSS For Windows 22 paket programı ile gerçekleştirilmiştir.

4. ANALİZ

4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

En yaşlı girişimci 1956, en genç girişimci ise 1998 yılında doğmuştur. Örneklemin doğum yılı ortalaması 1980'dir (37 yaş).

Tablo 1: Faaliyet Konusu

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Lokanta	32	16,0
2) Güzellik salonu	7	3,5
3) Kuaför	45	22,5
4) Çeyiz üretimi	27	13,5
5) Çeyiz-Tuhafiye- Ev tekstili satış	14	7,0
6) Konfeksiyon satışı	44	22,0
7) Bijuteri-Aksesuar-Takı-Kozmetik-Parfümeri Satışı	17	8,5
8) Eğitim Merkezi-Kreş ve Yurt	6	3,0
9) Moda-Tasarım	4	2,0
10) Spor salonu	1	,5
11) Fotoğraf stüdyosu	1	,5
12) Mobilya satışı	1	,5
13) Matbaa-Ambalaj	1	,5
Toplam	200	100,0

Örneklemin %22,5'i kuaför; %22,0'si konfeksiyon satışı; %16,0'sı lokanta, pastane, kafe; %13,5'i çeyiz üretimi işletmeciliği yapmaktadır. Ayrıca kadın girişimcilerin %8,5'i bijuteri-aksesuar-takı-kozmetik-parfümeri satışı; %7,0'si çeyiz-tuhafiye-ev tekstili satışı yapmaktadır. %3,5'i güzellik salonu ve %3,0'ü eğitim merkezi kreş ve yurt sahibidir. Örneklem içinde moda tasarım-terzi, spor salonu sahibi, fotoğrafçı, mobilya ve ev eşyaları ile matbaa/ambalaj satışı yapan kadın girişimciler oldukça azdır (%0,5).

Tablo 2: Çalışan Sayısı

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) 1-9 kişi	188	94,0
2) 10-49 kişi	12	6,0
3) 50-249 kişi	0	0,0
4) 250-499 kişi	0	0,0
5) 500 ve üzeri kişi	0	0,0
Toplam	200	100,0

Kadın girişimcilerin %94,0'ü 1-9 kişi, %6,0'sı ise 10-49 kişi istihdam etmektedir. Örneklemin tamamı KOBİ'lerden oluşmaktadır.

Tablo 3: Eğitim Düzeyi

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Yok	0	0,0
2) İlköğretim	21	10,5
3) Ortaokul-lise	120	60,0
4) Lisans-Önlisans	55	27,5
5) Y.lisans- Doktora	4	2,0
Toplam	200	100,0

Kadın girişimcilerin %10,5'i ilkokul, %60'ı ortaokul-lise, %27,5'i önlisans-lisans, %2'si ise yüksek lisans ya da doktora mezundur. Örneklem içinde eğitim almamış kadın yoktur ($\bar{X}=3,21$; $S=0,647$).

Tablo 4: Çocuk Sayısı

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Yok	66	33,0
2) 1 çocuk	28	14,0
3) 2-3 çocuk	86	43,0
4) 4-5 çocuk	19	9,5
5) 6 çocuk ve üzeri	1	,5
Toplam	200	100,0

Örneklemdeki kadın girişimcilerin %33,0'nün çocuğu yoktur. %14,0'ü bir çocuğa, %43,0'ü 2-3 çocuğa; %9,5'i 4-5 çocuğa ve %0,5'i 6 çocuğa sahiptir. Kalabalık bir aile yapısına sahip olan kadın girişimciler örneklemin yaklaşık %10,0'unu oluşturmaktadır ($\bar{X}=2,31$; $S=1,048$).

Tablo 5: Medeni Durum

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Evli	138	69,0
2) Dul	11	5,5
3) Boşanmış	0	0,0
4) Belirtmek İstemiyorum	6	3,0
5) Bekar	45	22,5
Toplam	200	100,0

Örneklemdeki kadın girişimcilerin %69,0'u evli, %22,5'i bekar ve %5,5'i duldur. %3,0'ü medeni durumlarını belirtmek istememiştir. Yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanan ankette boşanma aşamasında olan ya da boşanmış kadınlar, kendilerinin evli olarak kaydedilmesini istemiştir.

Tablo 6: Kaç Yıldır İşletme Sahibisiniz?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Yeni	26	13,0
2) 1-3 yıl	48	24,0
3) 3-5 yıl	45	22,5
4) 5-10 yıl	42	21,0
5) 10 yıl ve üzeri	39	19,5
Toplam	200	100,0

Kadın girişimcilerin %13,0'ü işletmesini yeni açmıştır. %24,0'ü 1-3 yıldır, %22,5'si 3-5 yıldır, %21,0'i 5-10 yıldır, %19,5'i 10 yıl ve üzeri işletme sahibidir. ($\bar{X}=3,10$; $S=1,322$).

Tablo 7: İşletmenin Ortaklık Durumu

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Ortak yok	161	80,5
2) Aile içi ortaklı (Eş, çocuk, kardeş, anne, baba)	29	14,5
3) Aile içi ortaklı (Kuzen, yakın olmayan akraba)	3	1,5
4) Ortaklar arasında akrabalık ilişkisi yok	7	3,5
Toplam	200	100,0

Çalışma kapsamındaki kadın girişimcilerin %80,5'nin işletmesinin ortağı yoktur. Birinci dereceden akrabalarla (eş, çocuk, kardeş, anne, baba) ortaklığı olan kadın girişimciler %14,5 iken, aile dışından birileriyle ortaklığı olanlar %3,5'tir. %1,5'lik kesimi oluşturan kadın girişimcilerin ise kuzen ve yakın olmayan akrabalarıyla ortaklıkları vardır.

Tablo 8: Ürünlerinizi/Hizmetinizi Hangilerine Satıyorsunuz?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Nihai Tüketici	157	78,5
2) Diğer İşletmeler	0	0,0
3) Her ikisi de	43	21,5
Toplam	200	100,0

İşletmelerin %78,5'i, ürün ve hizmetlerini sadece nihai tüketicilere satmaktadır. Geriye kalan %21,5 kadın girişimci ürün ve hizmetlerini hem nihai tüketicilere hem de diğer işletmelere satmaktadır. Örneklem içinde sadece işletmelere ürün ya da hizmet satan kadın girişimci bulunmamaktadır.

Tablo 9: Günde Kaç Saat Çalışıyorsunuz?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) 1-2 saat	1	,5
2) Yarım gün	8	4,0
3) 5-6 saat	24	12,0
4) 7-10 saat	87	43,5
5) 11 saat ve üzeri	78	39,0
Cevapsız	2	1,0
Toplam	200	100,0

Girişimcilerin %43,5'i 7-10 saat, %39,0'u 11 saat ve üzeri ve %12,0'si 5-6 saat çalışmaktadır. Yarım gün ya da 1-2 saat çalışan kadın girişimciler örneklemin %4,5'ini oluşturmaktadır ($\bar{X}=4,18$; $S=0,833$).

Tablo 10: Eve İş Götürür Müsünüz/Veya Evde Üretim Yapıp İşletmede Satar Mısınız?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Hiçbir zaman	153	76,5
2) Nadiren	13	6,5
3) Ara sıra	20	10,0
4) Sık sık	11	5,5
5) Her zaman	3	1,5
Toplam	200	100,0

Örneklemin %76,5'i eve iş götürmemektedir veya evde üretim yapıp işletmede satmamaktadır. Buna karşılık %10,0'luk kesim ara sıra, %6,5'lik kesim nadiren, %5,5'lik kesim sık sık, %1,5'lik kesim her zaman eve iş götürüp, evde üretim yapmaktadır ($\bar{X}=1,49$; $S=0,982$).

Tablo 11: Ailenize Dilediğiniz Gibi Vakit Ayırabiliyor Musunuz?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Hiçbir zaman	45	22,5
2) Nadiren	47	23,5
3) Ara sıra	54	27,0
4) Sık sık	37	18,5
5) Her zaman	17	8,5
Toplam	200	100,0

Kadın girişimcilerin %22,5'i ailesine dilediği gibi zaman ayıramadığını, buna karşılık %23,5'i nadiren vakit ayırdığını belirtmiştir. Bu oran ara sıra vakit ayırabilen kadın girişimciler için %27,0 iken; sık sık ayıranlar için %18,5'tir. %8,5'lik kesim ise aileleriyle her zaman vakit geçirdiklerini ifade etmiştir ($\bar{X}=2,67$; $S=1,249$).

Tablo 12: İşletmenizde Aile Bireyleri Sizinle Resmi Veya Gayri Resmi Olarak Çalışıyor Mu?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Hayır	104	52,0
Evet	96	48,0
Toplam	200	100,0

Kadın girişimcilerin %52,0'si aile bireylerini resmi ya da gayri resmi bir şekilde istihdam ettiğini dile getirmiştir. Buna karşılık %48,0'i aile bireylerinden hiç kimseyi yanında çalıştırmadığını ifade etmiştir.

Tablo 13: Kadın Girişimcilerle Birlikte Çalışan Aile Bireyleri

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Eş	38	19,0
2) Çocuklar	30	15,0
3) Kardeş, Anne/baba	36	18,0
4) Yeğen, kuzen	8	4,0
Toplam	96	48

Bir önce ki soruya “evet” yanıtını vererek aile bireylerini istihdam ettiğini belirten kadın girişimcilerin %19,0'u, işletmelerinde eşleriyle birlikte çalışmaktadır. %18,0'i kardeş, anne ya da babalarıyla; %15,0'i çocuklarıyla ve %4,0'ü yeğen ya da kuzenleriyle çalışmaktadır.

Tablo 14: Neden Kendi İşinizi Kurdunuz?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Hayalimdi	94	47,0
2) Çocuklar büyüdükten sonra yapacak işim kalmadı.	7	3,5
3) Aile bütçesine katkıda bulunmak istedim.	45	22,5
4) Ekonomik özgürlüğüm olsun istedim.	37	18,5
5) Bu konuda yetenekli olduğumu düşünüyorum	10	5,0
6) Mecburdum, eşim öldü/ boşandım	0	0,0
7) İşsiz kaldım/ iş bulamadım	1	,5
8) Maaşlı bir işe göre daha çok para kazanabileceğimi düşündüm	0	0,0
9) Kimsenin emri altında çalışmak istemedim	5	2,5
10) Emekli olduktan sonra zamanımı boşa geçirmek istemedim	0	0,0
11) Yatırım yapacak param vardı	0	0,0
12) Ailem/ eşim zorladı, ben istemedim	0	0,0
13) Diğer	1	,5
Toplam	200	100,0

Örneklemdaki kadın girişimcilerin %47,0'si hayali olduğu için; %22,5'i aile bütçesine katkı sağlamayı istediği için; %18,5'i ekonomik özgürlük elde etmek için; %5,0'i bu konuda yetenekli olduğu için; %3,5'i çocuklar büyüdükten sonra yapacak işi kalmadığı için ve %2,5'i de kimsenin emri altında çalışmak istemediği için girişimci olmayı tercih ettiğini dile getirmiştir.

Tablo 15: Bu İşkolu Konusunda Bilgi Veya Deneyim Sahibi Miydiniz?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
--	-------------	-----------

1) Hiç bilgin-deneyimim yoktu.	73	36,5
2) Aile işi	15	7,5
3) Bu konuda İşkur -Halk eğitim mesleki kurslarına gittim.	26	13,0
4) Bu konuda meslek lisesinde eğitim aldım	23	11,5
5) Bu konuda yüksek okul-üniversite eğiti aldım	10	5,0
6) Usta-çırak ilişkisi	44	22,0
7) Diğer	9	4,5
Toplam	200	100,0

Örnekleme, çalıştığı sektörde hiç bilgi deneyim sahibi olmayan %36,5; usta çırak ilişkisini devam ettiren %22,0; İşkur-halk eğitim kurslarına giden %13,0; meslek lisesinde eğitim alan %11,5; aile işini devam ettiren %7,5; yüksek okul-üniversite eğitimi alan %5,0 ve diğer meslek dallarında (satış temsilcisi/kasiyer) görev yapan %4,5 kadın girişimci vardır.

Tablo 16: Bugün İmkanınız Olsa İşi Bırakır Mıydınız? Veya Maaşlı Bir İşe Geçer Miydiniz?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Kesinlikle katılmıyorum	44	22,0
2) Katılmıyorum	112	56,0
3) Kararsızım	14	7,0
4) Katılıyorum	25	12,5
5) Kesinlikle katılıyorum	5	2,5
Toplam	200	100,0

Kadın girişimcilerin %78,0'i imkanları olsa dahi işlerini bırakmak istemediklerini ya da maaşlı işe geçmek istemediklerini ifade etmiştir. %15,0'i ise işlerini bırakmak istediklerini ya da maaşlı bir işe geçmek istediklerini dile getirmiştir ($\bar{X}=2,18$; $S=0,995$).

Tablo 17: İşletmenizin Mülkiyetine Nasıl Sahip Oldunuz?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Sıfırdan kendim kurdum	144	72,0
2) Ailemden kaldı	6	3,0
3) Var olan bir işletmeyi-hisseyi satın aldım	14	7,0
4) Diğer	35	17,5
Cevapsız	1	,5
Toplam	200	100,0

Kadın girişimcilerin %72,0'si işletmesini sıfırdan kurmuştur. %17,5'si ise diğer seçeneğini işaretleyerek işletmenin mülkiyetine nasıl sahip olduklarını belirtmek istememiştir. %7,0'si var olan bir işletmeyi-hisseyi devralmıştır ve %3,0'ünün işletmesi ailesinden kalmıştır.

Tablo 18: İşletmenizi Kurarken Veya Kurduktan Sonra Aşağıdaki Fon Kaynaklarından Hibe Veya Kredi Desteği Aldınız mı?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Destek Almadım	118	59,0
2) Esnaf ve Sanatkarlar Odası	16	8,0
3) Kalkınma Ajansı	0	0,0
4) İPARD	0	0,0
5) KOSGEB	50	25,0
6) Mikro kredi	3	1,5

7) Diğer	13	6,5
Toplam	200	100,0

Kadın girişimcilerin %41,0'i işletmelerini kurarken veya kurduktan sonra çeşitli fon kaynaklarından hibe veya kredi desteği aldığını; buna karşılık %59,0'u herhangi bir destek almadığını belirtmiştir. Kadın girişimcilerin %25,0'i KOSGEB'den, %8,0'i Esnaf ve Sanatkarlar Odası'ndan, %1,5'i mikro krediden yararlandıklarını dile getirmiştir. %6,5'i ise diğer kaynaklardan yararlandıklarını ifade edip içeriği hakkında bilgi vermemiştir.

Tablo 19: Ev İşlerini Yürütme Veya Çocuk Bakımı Gibi Konularda Ücretli Veya Ücretsiz Yardım Alıyor Musunuz?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Hayır	151	75,5
Evet	49	24,5
Toplam	200	100,0

Araştırma kapsamındaki kadın girişimcilerin %75,5'i ev işlerini yönetme ve çocuk bakımı gibi konularda yardım almazken, %24,5'i bu konularda yardım almaktadır.

Tablo 20: Hangi Konularda Yardım Alıyorsunuz?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Aileden bir yakınım ücretsiz olarak çocuklarıma bakıyor.	13	6,5
2) Aileden bir yakınım ücret karşılığı çocuklarıma bakıyor.	4	2,0
3) Aile dışından bir bakıcı çocuklarıma bakıyor.	6	3,0
4) Aileden bir yakınım ücretsiz olarak ev işlerine yardım ediyor.	2	1,0
5) Aileden bir yakınım ücret karşılığı ev işlerine yardım ediyor.	6	3,0
6) Aile dışından bir temizlikçi ev işlerine yardım ediyor.	17	8,5

Kadın girişimcilerden %8,5'i ise aile dışından bir temizlikçiden ücret karşılığı ev işleri için yardım aldığını ve %6,5'i ailesinden bir yakınım ücretsiz çocuklarına baktığını dile getirmiştir. Ayrıca %3,0'ü aile dışından birinin ücret karşılığı çocuklarına baktığını ve %2,0'si aileden birinin ücret karşılığı çocuklara baktığını ifade etmiştir.

Tablo 21: Eşinizin Eğitim Durumu

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Eşi Yok	51	25,5
2) İlköğretim	5	2,5
3) Ortaokul- Lise	61	30,5
4) Önlisans-Lisans	74	37,0
5) Y.lisans- Doktora	2	1,0
Cevapsız	7	3,5
Toplam	200	100,0

Kadın girişimcilerin %25,5'nin eşleri yoktur. Evli olan kadın girişimcilerin eşlerinin eğitim düzeyleri ise şu şekildedir: %2,5'nun eşi ilköğretim; %30,5'inin eşi ortaokul- lise; %37,0'sinin eşi önlisans-lisans; %1,0'inin eşi ise yüksek lisans/doktora mezunudur.

Tablo 22: Eşinizin Mesleği

	Frekans (N)	Yüzde (%)
--	-------------	-----------

0) Eşi yok veya cevapsız	57	28,5
1) İşsiz/ çalışmıyor	3	1,5
2) Memur	42	21,0
3) İşçi	18	9,0
4) Girişimci	37	18,5
5) Emekli	10	5,0
6) Diğer	33	16,5
Toplam	200	100,0

“Eşinizin mesleği nedir?” sorusuna evli olmayan girişimciler cevap vermemiş, bazı girişimciler ise cevap vermek istememiştir (%28,5). Kadın girişimcilerin %21,0’nin eşi memur; %18,5’nin eşi girişimci; %16,5’nin eşi diğer işlerde çalışmakta (avukat, doktor, mühendis vb.); %9,0’nun eşi işçi; %5,0’nin emekli ve geri kalan %1,5’nun eşi ise işsizdir.

Tablo 23: Ailenizin Toplam Aylık Geliri

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) 100-1.300 TL	19	9,5
2) 1.400-2.000 TL	68	34,0
3) 3.000- 5.900 TL	74	37,0
4) 6.000- 11.900 TL	31	15,5
5) 12.000 TL ve üzeri	7	3,5
Cevapsız	1	,5
Toplam	200	100,0

Araştırma kapsamındaki kadın girişimcilerin %37,0’sinin aylık geliri 3.000-5.900 TL arasında; %34,0’nün aylık geliri 1.400- 2.000 TL arasında; %15,5’nin aylık geliri 6.000-11.900 TL arasında; %9,5’nin aylık geliri 100-1.300 TL arasında; ve %3,5’nin aylık geliri 12.000 TL ve üzerinde yer almaktadır ($\bar{X}=2,69$; $S=0,965$).

Tablo 24: İşletmenizi Kurarken Kimlerden Destek Gördünüz?

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Hiç kimse	49	24,5
2) Anne	32	16,0
3) Baba	46	23,0
4) Eş	81	40,5
5) Çocuklar	14	7,0
6) Yakın Arkadaşlar	7	3,5
7) Akrabalar	8	4
Toplam	200	100,0

%24,5 kadın girişimci, işletmesini kurarken hiç kimseden destek görmediğini dile getirmiştir. Buna karşılık kadın girişimcilerin %40,5’i eşinden; %23’ü babasından; %16,0’sı annesinden; %7,0’si çocuklarından; %3,5’i yakın arkadaşlarından ve %4,0’ü akrabalarından destek gördüğünü ifade etmiştir.

4.2. Kadın Girişimcilerin Karşılaştığı Problemler

Kadın girişimcilere işletmeyi kurarken, yönetirken ve kurduktan sonra karşılaştıkları sorunları araştıran sorular sorulmuştur.

Tablo 25: İşletmeyi Kurarken Karşılaştıkları Sorunlar

	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma (S)

Ailem ve yakın çevrem olumsuz baskısını hissettim.	2,49	1,725
Finansal kaynak bulmakta zorlandım.	2,34	1,564
Bürokratik işlemlerde zorlandım.	2,28	1,594
Makine ekipman seçiminde ve temininde zorlandım.	1,85	1,350
İşi planlamakta zorlandım.	1,76	1,278

Kadın girişimcilerin, işletmelerini kurarken karşılaştıkları sorunlar; aile ve yakın çevrelerinin olumsuz baskını hissetme; finansal kaynak bulmakta, bürokratik işlemlerde, makine ekipman seçiminde ve temininde ve işi planlamakta zorlanma olarak kaydedilmiştir. İşletmeyi kurmadan önce karşılaştıkları zorluklar değerlendirildiğinde kadın girişimcilerin, en az zorlandıkları konuların makine ekipman temini ve seçimi ve işi planlama olduğu görülmüştür.

Tablo 26: İşletmeyi Yönetirken Karşılaştıkları Sorunlar

	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma (S)
Finansal hesaplar konusunda zorlandım.	1,99	1,394
Pazarlama konusunda zorlandım.	1,95	1,408
Çalışanları yönetmekte zorlandım.	1,89	1,377
Satış fiyatlarını belirlerken zorlandım.	1,79	1,303
Rakiplerimle başa çıkmakta zorlandım.	1,76	1,290
Müşteri ilişkilerinde zorlandım.	1,71	1,251
Üretim miktarını belirlerken zorlandım.	1,66	1,182
Üretim sorunlarını çözmekte zorlandım.	1,64	1,157

Kadın girişimcilerin işletmeyi yönetirken karşılaştıkları sorunlar sırasıyla; finansal hesaplar; pazarlama; çalışanları yönetme; satış fiyatlarını belirleme; rakiplerle başa çıkma; müşteri ilişkileri; üretim miktarını belirleme; ve üretim sorunlarını çözmek olarak kaydedilmiştir.

Tablo 27: İşletmeyi Kurduktan Sonra Karşılaştıkları Sorunlar

	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma (S)
Ev kadını sorumluluklarımı aksatmaya başladım.	2,43	1,543
Kadın olduğum için ön yargılı tutumlara ve ayrımcılığa maruz kaldım.	2,32	1,658
Eş olarak sorumluluklarımı aksatmaya başladım.	2,12	1,477
Aile içi sorumluluklar işimi aksatmaya başladı.	2,04	1,475
Anne olarak sorumluluklarımı aksatmaya başladım.	1,98	1,444
Çocuk sahibi olmak işimi aksattı.	1,96	1,382

Kadın girişimlerin işletmeyi kurduktan sonra karşılaştıkları sorunlar sırasıyla; ev kadını sorumluluklarını aksatma; kadın olduğu için önyargılı tutumlara ve ayrımcılığa maruz kalma; eş olarak sorumluluklarını aksatma; aile içi sorumlulukların işlerini aksatması; anne olarak sorumluluklarını aksatma ve çocuk sahibi olmanın işlerini aksatması olarak kaydedilmiştir.

Tablo 28: Çevresel Destekleyici Koşullar Konusunda Algı Düzeyi

	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma (S)
Çalıştığım sektörün kadın girişimciler için çok uygun olduğunu düşünüyorum.	4,36	1,190
Çalıştığım sektörde büyümek için uygun fırsatlar görüyorum.	3,95	1,437
Yaşadığım bölgede hakim kültürün kadımları girişimci olmaya teşvik ettiğini düşünüyorum.	2,74	1,708
Kadın olduğum için erkek girişimcilerin karşılaşmadığı türden sorunlarla karşılaştığımı düşünüyorum.	2,54	1,702

Yaşadığım bölgede kadın girişimciler için yeterli destek mekanizmalarının bulunduğunu düşünüyorum.	2,38	1,624
--	------	-------

Kadın girişimcinin içinde bulunduğu çevreyi nasıl algıladığı konusunda bazı sorular yöneltilmiştir. Kadın girişimcilerin başarısını etkileyebilecek nitelikteki bu koşullara ilişkin değerlendirmeleri sırasıyla; çalıştığı sektörün kadın girişimciler için çok uygun olduğunu düşünmek; çalıştığı sektörde büyümek için uygun fırsatlar görmek; yaşadıkları bölgedeki hakim kültürün kadınları girişimci olmaya teşvik etmesi; kadın oldukları için erkek girişimcilerin karşılaşmadığı türden sorunlarla karşılaşma durumu; ve yaşadıkları bölgede kadın girişimciler için yeterli destek mekanizmalarının bulunması olarak kaydedilmiştir.

Bu sonuçlar değerlendirildiğinde kadın girişimcilerin çalıştıkları sektörden memnun olduklarını ve büyümek için uygun fırsatlar gördüklerini yüksek düzeyde ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Tablo 29: İşletmeyi Yönetmekte Zorlanmıyorum

	Frekans (N)	Yüzde (%)
1) Kesinlikle katılmıyorum	79	39,5
2) Katılmıyorum	9	4,5
3) Kararsızım	7	3,5
4) Katılıyorum	31	15,5
5) Kesinlikle katılıyorum	74	37,0
Toplam	200	100,0

Kadın girişimcilerin %44,0'ü işletmeyi yönetmekte zorlanmadığını, %52,5'i ise işletmeyi yönetmekte zorlandıklarını ifade etmiştir ($\bar{X}=3,06$; $S=1,809$).

4.3. Faktör Analizi

Faktör analizi birbirleriyle ilişkili çok sayıdaki değişkenin az sayıda, anlamlı ve birbirinden bağımsız faktörler haline getiren ve yaygın bir şekilde kullanılan çok değişkenli istatistik tekniklerinden biridir. Değişken sayısını azaltmak, değişkenler arası ilişkilerdeki yapıyı ortaya çıkarmak yani değişkeni sınıflandırmak amacıyla açımlayıcı faktör analizi uygulamasına karar verilmiştir (Kalaycı, 2006:321).

Araştırmanın amacı, Erzurum ilinde faaliyet gösteren kadın girişimcilerin profilini ortaya koymak, girişimcilik faaliyetlerini etkileyen faktörleri ve sorunlarını araştırmaktır. Bu amaçla kadın girişimcilerin işletmelerini kurarken, yönetirken ve kurduktan sonra karşılaştıkları problemleri; iş kurma ve yönetme süreçlerinde ailelerinden, çevrelerinden ve çeşitli kuruluşlardan destek alma durumlarını; iş ve aile hayatı arasındaki karşılıklı etkileşimi, rol çatışması yaşama durumlarını ve bölgede kadın girişimciliğini destekleyen koşullar konusunda algı düzeylerini irdeleyen sorular faktör analizi ile analiz edilmiştir. Analizde, geçerliliği daha önce test edilmiş ölçekler kullanılarak gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi bir yöntem olarak tercih edilmemiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak -keşifsel olarak nitelendirilebilecek- açımlayıcı faktör analizi yöntem olarak tercih edilmiştir. Ancak bölgedeki kadın girişimcileri konu alan, çeşitli modelleri test eden ölçeklerin kullanıldığı çalışmalar konusunda çok büyük bir eksiklik vardır.

Araştırmada kullanılan veri seti 200 örneklem büyüklüğü ile açımlayıcı faktör analizine uygunluk için yeterliliği karşılamaktadır. Faktör analizi gerçekleştirilmeden önce 37 madde için Cronbach Alpha 0,810 olarak ölçülmüştür. Açımlayıcı Faktör Analizi, Temel Bileşenler Analizi, Varimax tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Analiz sırasında maddeler binişiklik durumları ve faktör yük değerlerinin kabul düzeyini karşılama düzeyleri (32 olarak) değerlendirilmiş, binişik maddeler ve faktör yük değeri düşük olan maddeler tek tek ve adım adım analiz aracından çıkarılmıştır. İlk aşamada 37 değişken analize alınmış, yukarıda bahsedilen analiz sürecinde 5 değişken analiz dışında bırakılmıştır (çıkarma sırasıyla bu değişkenler: çalışan sayısı, yaş, eve iş götürür müsünüz, imkanınız olsa bugün işi bırakır mıydınız, çalışanları yönetmekte zorlandım). Son adımda Cronbach Alpha değeri 32 madde için 0,812 olarak ölçülmüştür.

Araştırmada kullanılan veri setinin KMO oranı 0,749 olarak ölçülmüştür. Analizin Bartlett Küresellik Testi sonuçları incelendiğinde, elde edilen ki-kare (X^2) değerinin 0,1 düzeyinde manidar olduğu görülmektedir. ($X^2_{(496)}=1975,473$; $p<.01$). Bu sonuç verilerin çok değişkenli, normal dağılımdan geldiğini ve dolayısıyla faktör analizinin bir diğer varsayımının karşılandığı anlamına gelmektedir.

Gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi için altı faktör önerilmektedir. Bu altı faktörün toplam varyansa yaptığı katkının %55,927 olduğu görülmektedir.

1. Faktör: İşletme yönetiminde zorluk. %21,069 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün işletme yönetiminde kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunları temsil eden değişkenlerden oluştuğu düşünülmüştür. Faktör içinde yer alan maddeler: pazarlama konusunda zorluk, finansal hesaplar konusunda zorluk, üretim miktarını belirlerken zorluk, üretim sorunlarını çözmekte zorluk, rakiplerle başa çıkmakta zorluk, işi planlamakta zorluk, makine ve ekipman seçiminde ve temininde zorluk, finansal kaynak bulmakta zorluk, satış fiyatlarını belirlerken zorluk, müşteri ilişkilerinde zorluk ve bürokratik işlemlerde zorluk şeklindedir.

2. Faktör: Rol Çatışması. %9,843 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün kadın girişimcilerin, hem kadın hem de girişimci olmalarından dolayı toplumsal rollerinden kaynaklanan rol çatışması değişkenlerinden oluştuğu düşünülmüştür. Faktör içinde yer alan maddeler: anne olarak sorumluluklarını aksatma, eş olarak sorumluluklarını aksatma, ev kadını sorumluluklarını aksatma, aile içi sorumlulukların işini aksatması, çocuk sahibi olmanın işini aksatması, aileye dilediği gibi vakit ayıramama ve çocuk sayısı şeklindedir.

3. Faktör: Destekleyici çevresel koşullar. %7,517 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün, kadın girişimcileri işletme kurarken ve yönetirken destekleyen çevresel koşulları temsil ettiği düşünülmüştür. Faktör içinde yer alan maddeler: yaşadığı bölgedeki hakim kültürün kadınları girişimci olmaya teşvik ettiğini düşünme, yaşadığı bölgede kadın girişimciler için yeterli destek mekanizmalarının bulunduğunu düşünme, işletmeyi yönetmekte zorlanmama, çalıştığı sektörde büyümek için uygun fırsatlar görme, çalıştığı sektörün kadın girişimciler için çok uygun olduğunu düşünme şeklindedir.

4. Faktör: Ataerkil toplumsal yapı. %6,973 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün kadın girişimcilerin içinde yaşadığı toplumun ataerkil özelliklerinin temsil ettiği düşünülmektedir. Faktör içinde yer alan maddeler: kadın olduğu için önyargılı tutumlara ve ayrımcılığa maruz kalma, aile ve yakın çevrenin olumsuz baskısını hissetme, kadın olduğu için erkek girişimcilerin karşılaşmadığı türden sorunlarla karşılaşma şeklindedir.

5. Faktör: Aile desteği. %5,479 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün aile desteğini temsil ettiği düşünülmüştür. Faktör içinde yer alan maddeler: işletmenin kuruluş aşamasında destek olan aile bireylerinin sayısı, günde daha az saat çalışma ve daha yeni işletme sahibi olma şeklindedir.

6. Faktör: Sosyo-ekonomik durum. %5,046 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün, kadınların sosyo-ekonomik durumunu temsil ettiği düşünülmüştür. Faktör içinde yer alan maddeler: eğitim düzeyi, ailenin toplam aylık geliri ve eşin eğitim düzeyi, şeklindedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, Erzurum ilinde faaliyet gösteren kadın girişimcilerin profilini ortaya koymak, girişimcilik faaliyetlerini etkileyen faktörleri ve sorunlarını araştırmaktır. Bu amaçla çalışma; kadın girişimcilerin işletmelerini kurarken, yönetirken ve kurduktan sonra karşılaştıkları problemleri; iş kurma ve yönetme süreçlerinde ailelerinden, çevrelerinden ve çeşitli kuruluşlardan destek alma durumlarını; iş ve aile hayatı arasındaki karşılıklı etkileşimi, rol çatışması yaşama durumlarını ve bölgede kadın girişimciliğini destekleyen koşullar konusunda algı düzeylerini incelemektedir. Ayrıca kadınların girişimcilik faaliyetini etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Spesifik olarak Erzurum ilinde faaliyet gösteren kadın girişimcileri konu alan, uygulamalı benzer bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Saha araştırması sonuçları, bölgesel düzeyde kadın girişimciliğinin desteklenmesi amacıyla üretilen/yürütülecek programlara katkıda bulunacaktır. Ayrıca çalışmanın, bölgedeki kadın girişimcileri konu alan başka çalışmalara öncülük etmesi beklenmektedir.

Saha araştırması kapsamında Erzurum il merkezinde çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren 200 kadın girişimciye anket uygulanmıştır. Toplanan veriler öncelikle tanımlayıcı istatistikler, frekans tabloları, ortalama değerleri ile değerlendirilmiştir. Kadınların girişimcilik faaliyetini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

5.1. Saha Araştırması Bulguları

Örneklem içinde yer alan kadın girişimcilerin en çok faaliyet gösterdikleri üç iş kolu; kuaför (%22,5), konfeksiyon satışı (%22,0) ve lokanta/pastane işletmeciliğidir (%16,0). Fotoğrafçı, mobilyacı ve matbaa-ambalaj işleriyle ilgilenen kadın girişimci oldukça azdır. Buradan hareketle Erzurum'daki kadın girişimcilerin daha çok hizmet sektöründe yoğunlaştıkları söylenebilir. Örneklem tamamı KOBİ'lerden oluşmaktadır, 1-9 kişi istihdam eden mikro işletme oranı %94,0'tür.

Örneklemi oluşturan kadın girişimcilerin faaliyet konuları ve ağırlıklı olarak mikro işletmelerden oluşması hususu Erzurum'un ekonomik yapısıyla tutarlıdır. Erzurum bölgesel gelişme farklılıklarının bulunduğu bir bölgede yer almaktadır ve imalat sanayi gelişmemiştir. Erzurum'da, KOBİ sınıfının dışında kalan büyük işletme sayısı çok azdır.

Kadın girişimciler ağırlıklı olarak ortaokul-lise (%60,5) ve lisans-önlisans (%27,5) mezunudur. Örneklem içinde eğitim almamış kadın yoktur.

Kadın girişimcilerin çoğu (%69,0) evli, %22,5'i bekarıdır. Ancak boşanmış ya da boşanmanın eşiğinde olan kadın girişimciler toplumsal baskı ve aile sınırlarının açığa çıkmasından endişe ettikleri için medeni durumlarının evli olarak kaydedilmesini istemişlerdir. Bu sebeple, medeni durumunu boşanmış olarak ifade eden girişimci bulunmamaktadır.

Kadın girişimcilerin üçte birinin (%33,0) çocuğu yoktur. %43,0'ü 2-3 çocuğa sahiptir. Kalabalık bir aile yapısına sahip olan (4-5 çocuk ve üzeri) kadın girişimciler örneklem %10,0'unu oluşturmaktadır.

Kadın girişimcilerin %13,0'ü işletmesini yeni açmıştır. %24,0'ü 1-3 yıldır, %22,5'si 3-5 yıldır, %21,0'i 5-10 yıldır, %19,5'i 10 yıl ve üzeri işletme sahibidir. Örneklem yaklaşık %80'i son 10 yıl içinde kurulan işletmelerden oluşmaktadır. Erzurum'da kadın girişimciliğinin son 10 yılda gelişme gösterdiği söylenebilir.

Çalışma kapsamındaki kadın girişimcilerin çoğunun (%80,5) işletmesinin ortağı yoktur. Kadın girişimcilerin %14,5'i birinci dereceden akrabalarla (eş, çocuk, kardeş, anne, baba), %3,5'i aile dışından birileriyle ve %1,5'i kuzen ve yakın olmayan akrabalarıyla ortaktır.

İşletmelerin ağırlıklı bir çoğunluğu (%78,5), ürün ve hizmetlerini sadece nihai tüketicilere satmaktadır. Geriye kalan işletmeler, ürün ve hizmetlerini hem nihai tüketicilere hem de diğer işletmelere satmaktadır. Örneklem içinde sadece işletmelere ürün ya da hizmet satan işletme bulunmamaktadır.

Örneklemdeki kadın girişimcilerin %47,0'si hayali olduğu için; %22,5'i aile bütçesine katkı sağlamayı istediği için; %18,5'i ekonomik özgürlük elde etmek için; %5,0'i bu konuda yetenekli olduğu için; %3,5'i çocuklar büyüdükten sonra yapacak işi kalmadığı için ve %2,5'i de kimsenin emri altında çalışmak istemediği için girişimci olmayı tercih ettiğini dile getirmiştir. Örneklem içindeki kadın girişimcilerin daha çok çekici etkenler nedeniyle girişimciliğe yöneldikleri görülmektedir. Bu sonuç, Türkiye'nin başka bölgelerinde yapılmış uygulamalı çalışmalar ile benzerlik göstermektedir.

Kadın girişimcilerin %36,5'i iş kurarken, faaliyet gösterdikleri iş kolu konusunda hiç bilgi-deneyim sahibi olmadıklarını; %22,0'si usta-çırak ilişkisi ile, %13,0'ü İşkur-Halk Eğitim meslek kurslarına katılarak, %11,5'i meslek lisesinde eğitim alarak bilgi-deneyim sahibi olduklarını ifade etmiştir.

Kadın girişimcilerin %72,0'si işletmesini sıfırdan kurmuştur. %59,0'u işletmelerini kurarken veya kurduktan sonra hiçbir fon kaynağından hibe veya kredi desteği almadığını belirtmiştir. Ayrıca %25,0'i KOSGEB desteklerinden, %8,0'i ESOB fonlarından faydalanmıştır.

Kadın girişimcilerin yaklaşık dörtte biri, işletmesini kurarken hiç kimseden destek görmediğini dile getirmiştir. Diğer yandan kadın girişimcileri bu süreçte sırasıyla; eşleri (%40,5), babaları (%23,0), anneleri (%16,0), çocukları (%7,0), yakın arkadaşları (%3,5) ve akrabaları (%4,0) desteklemiştir. Araştırma sonuçları (Arıkan, 2016; Palaz ve Turgut, 2009) yapılmış diğer çalışmalarla benzer bir sonuç ortaya koymaktadır. Kadın girişimciler iş kurma süreçlerinde ailelerinden destek görmektedir.

Kadın girişimciler işletmelerini kurarken; ailelerinin ve yakın çevrelerinin olumsuz baskısını hissetmemiş (%59,5), bürokratik işlemlerde (%63,0), işi planlamakta (%76,0), makine ve ekipman temininde (%74,5) ve finansal kaynak bulma konusunda (%60,5) zorlanmamıştır. İşletmeyi kurmadan önce karşılaştıkları zorluklar değerlendirildiğinde kadın girişimcilerin, en az zorlandıkları konuların makine ekipman temini ve seçimi ve işi planlama olduğu görülmüştür. Kadınlar iş kurma sürecinde genel olarak zorlanmamıştır. Araştırma sonuçları, aile ve yakın çevrenin baskısı konusunda, Uluköy ve Bayraktaroğlu (2014) tarafından yürütülen çalışma sonuçları ile benzerdir. Söz konusu çalışmada ailesi veya erkek rakipleri tarafından engellediğini belirten kadın girişimci oranı %24'tür. Ayrıca iş kurma süreçlerinde yaşanan sorunlar, yapılmış diğer çalışmaların sonuçlarıyla (Bedük vd., 2016; Arıkan, 2016) kıyaslandığında, Erzurum'daki kadın girişimcilerin benzer düzeylerde sorun yaşadığı görülmektedir.

Kadın girişimcilerin %44,0'ü işletmeyi yönetmekte zorlanmadığını ifade etmiştir. Ayrıca girişimcilere işletmecilikle ilgili ana konu başlıkları tek tek sorulmuştur. Kadın girişimcilerin işletmeyi yönetirken; pazarlama konusunda (%71,5), finansal hesaplar konusunda (%70,5), müşteri ilişkilerinde (%79,5), üretim miktarını belirlerken (%77,5), üretim sorunlarını çözerken (%79,5), satış fiyatlarını belirlerken (%76,5), çalışanları yönetirken (%73,5) ve rakiplerle başa çıkma konusunda (%77,5) zorlanmadıkları görülmektedir. Araştırma sonuçları, kadınların işletmecilik bilgi ve becerisinin yetersiz olduğu konusundaki kalıpyargının ne kadar temelsiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Kadın girişimcilere işletmelerini kurduktan sonra karşılaştıkları sorunlar sorulmuştur. Kadınlar; ev kadını sorumluluklarını aksattıklarını (%32,0), eş olarak sorumluluklarını aksattıklarını (%23,5), anne olarak sorumluluklarını aksattıklarını (%20,5), aile içi sorumlulukların işlerini aksattığını (%26,5), çocuk sahibi olmanın işlerini aksattığını (%17,5), kadın oldukları için önyargılı tutumlara ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını (%31,0) yüksek olmayan yüzdelerle ifade etmiştir. Araştırma sonuçları işletmeyi kurduktan sonra kadınların çok fazla sorun yaşamadıklarını göstermektedir.

Literatürde yeni girişimlerin ve 5 yaş altı işletmelerin girişimciye yoğun bir iş yükü ve stres getirdiği hususu yaygın olarak kabul görmektedir. Kadın girişimciler üzerine Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar da bu hususu destekler sonuçlar ortaya koymaktadır. Batı ve İnel (2015) işletmenin yaşı küçüldükçe kadın girişimcilerin iş-aile çatışma düzeyinin arttığını; ev veya iş yerinde profesyonel yardım alarak sorumluluklarını paylaşan kadınların çatışma düzeyinin azaldığını tespit etmiştir. Erzurum'da gerçekleştirilen bu araştırma sonuçları, yapılmış diğer çalışmaları destekler nitelikte bir sonuç ortaya koymamaktadır. Örneklem içindeki kadın girişimcilerin sadece %24,5'i ev işlerini yönetme ve çocuk bakımı gibi konularda ücretli veya ücretsiz yardım almaktadır. Aile ve iş hayatına ilişkin çeşitli sorumluluklarını aksatma durumlarına ilişkin sorulara düşük yüzdelerle cevap verdikleri görülmektedir. Bu iki sonuç birlikte değerlendirildiğinde, kadınların aile ve iş hayatındaki sorumlulukları bir arada sorunsuz bir şekilde yürüttükleri düşünülmektedir. Örneklem %13'ünün yeni, %46,5'inin 1-5 yıldır işletme sahibi kadın girişimcilerden oluştuğu göz önüne alındığında kadın girişimcilerin daha fazla çatışma yaşamaları beklenmektedir. Kadın girişimcilerin beklenenin aksine neden daha az sorun yaşadıklarını ifade ettikleri ve çatışma odaklarıyla nasıl baş ettikleri ayrıca araştırılması gereken konular arasında yer almaktadır.

Diğer yandan bu sonuç, örnekleme oluşturan kadın girişimcilerin deneyimleyerek zaman içinde aile-iş iş-aile kaynaklı çatışma odaklarına uygun stratejiler geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Batı ve İnel (2015) tarafından yürütülen araştırma bulgularıyla paralel bir sonuç ortaya koymaktadır; kadınlar iş hayatındaki başarı durumundan bağımsız olarak, evdeki sorumluluklarından vazgeçmemekte, verimliliği artırmak ve sorunları çözmek için stratejiler uyarlamaktadırlar.

Kadın girişimcinin içinde bulunduğu çevreyi nasıl algıladığı konusunda bazı sorular yöneltilmiştir. Kadın girişimcilerin başarısını etkileyebilecek nitelikteki bu koşullara ilişkin değerlendirmeler şöyledir: Kadınlar; çalıştıkları sektörde büyümek için uygun fırsatlar görmekte (%77,0) ve çalıştıkları sektörün kadın girişimciler için çok uygun olduğunu düşünmektedir (%86,0). Ancak yaşadıkları bölgedeki hakim kültürün kadınları girişimci olmaya teşvik ettiğini düşünen (%43,0) ve yaşadıkları bölgede kadın girişimciler için yeterli destek mekanizmalarının bulunduğunu düşünen kadın girişimci sayısı (%35,0) nispeten daha düşüktür. Kadın

girişimcilerin %56,5'i cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmadıklarını ve erkeklerin karşılaşmadığı türden sorunlarla karşılaşmadıklarını ifade etmiştir.

Kadın girişimcilerin büyük bir çoğunluğu (%78,0) imkanları olsa dahi işlerini bırakmak ya da maaşlı işe geçmek istemediklerini ifade etmiştir. Önceki sonuçlarla birlikte değerlendirildiğinde Erzurum'da faaliyet gösteren kadın girişimcilerin; çekici etkenler sonucu kendi istekleri ile girişimci oldukları, ailelerinden ve çevrelerinden destek gördükleri, işletmelerini kurarken ve yönetirken çok fazla sorun yaşamadıkları, aile içi sorumlulukları ile iş hayatının getirdiği sorumlulukları dışardan çok fazla desteğe ihtiyaç duymadan sorunsuz bir şekilde bir arada götürdükleri ve girişimci olmaktan memnun olduklarını söylemek mümkündür.

5.2. İstatistiksel Analiz Sonuçları

Değişken sayısını azaltmak; değişkenler arası ilişkilerdeki yapıyı ortaya çıkarmak, diğer bir ifade ile değişkenleri sınıflandırmak amacıyla açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi için altı faktör önerilmektedir. Bu altı faktörün toplam varyansa yaptığı katkının %55,927 olduğu görülmektedir.

1. Faktör: İşletme yönetiminde zorluk. %21,069 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün işletme yönetiminde kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunları temsil eden değişkenlerden oluştuğu düşünülmüştür. Faktör içinde yer alan maddeler: pazarlama konusunda zorluk, finansal hesaplar konusunda zorluk, üretim miktarını belirlerken zorluk, üretim sorunlarını çözmekte zorluk, rakiplerle başa çıkmakta zorluk, işi planlamakta zorluk, makine ve ekipman seçiminde ve temininde zorluk, finansal kaynak bulmakta zorluk, satış fiyatlarını belirlerken zorluk, müşteri ilişkilerinde zorluk ve bürokratik işlemlerde zorluk şeklindedir.

2. Faktör: Rol Çatışması. %9,843 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün kadın girişimcilerin, hem kadın hem de girişimci olmalarından dolayı toplumsal rollerinden kaynaklanan rol çatışması değişkenlerinden oluştuğu düşünülmüştür. Faktör içinde yer alan maddeler: anne olarak sorumluluklarını aksatma, eş olarak sorumluluklarını aksatma, ev kadını sorumluluklarını aksatma, aile içi sorumlulukların işini aksatması, çocuk sahibi olmanın işini aksatması, aileye dilediği gibi vakit ayıramama ve çocuk sayısı şeklindedir.

3. Faktör: Destekleyici çevresel koşullar. %7,517 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün, kadın girişimcileri işletme kurarken ve yönetirken destekleyen çevresel koşulları temsil ettiği düşünülmüştür. Faktör içinde yer alan maddeler: yaşadığı bölgedeki hakim kültürün kadınları girişimci olmaya teşvik ettiğini düşünme, yaşadığı bölgede kadın girişimciler için yeterli destek mekanizmalarının bulunduğunu düşünme, işletmeyi yönetmekte zorlanmama, çalıştığı sektörde büyümek için uygun fırsatlar görme, çalıştığı sektörün kadın girişimciler için çok uygun olduğunu düşünme şeklindedir.

4. Faktör: Ataerkil toplumsal yapı. %6,973 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün kadın girişimcilerin içinde yaşadığı toplumun ataerkil özelliklerinin temsil ettiği düşünülmektedir. Faktör içinde yer alan maddeler: kadın olduğu için önyargılı tutumlara ve ayrımcılığa maruz kalma, aile ve yakın çevrenin olumsuz baskısını hissetme, kadın olduğu için erkek girişimcilerin karşılaşmadığı türden sorunlarla karşılaşma şeklindedir.

5. Faktör: Aile desteği. %5,479 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün aile desteğini temsil ettiği düşünülmüştür. Faktör içinde yer alan maddeler: işletmenin kuruluş aşamasında destek olan aile bireylerinin sayısı, günde daha az saat çalışma ve daha yeni işletme sahibi olma şeklindedir.

6. Faktör: Sosyo-ekonomik durum. %5,046 düzeyinde açıklayıcılığa sahip bu faktörün, kadınların sosyo-ekonomik durumunu temsil ettiği düşünülmüştür. Faktör içinde yer alan maddeler: eğitim düzeyi, ailenin toplam aylık geliri ve eşin eğitim düzeyi, şeklindedir.

5.3. Öneriler

Saha araştırmasının yürütülmesi sırasında araştırmacı görüşmelerde çeşitli zorluklar yaşamıştır. Kadın girişimcilerin sözlü olarak boşanmış/boşanma sürecinde olduklarını ifade etmelerine rağmen anket formuna evli olarak kaydedilmek istedikleri görülmüştür. Ayrıca çocuk sayısı sorusunun medeni durumdan önce sorulmasını sorun eden ve olumsuz tepki veren girişimciler olmuştur. Eşleri ile birlikte çalışan kadınların sorulara cevap verirken, göz teması ile veya sözlü olarak eşlerinden onay alma ihtiyacı hissettikleri gözlenmiştir. Bu gibi hususlar toplu olarak değerlendirildiğinde kadın girişimcilerin hissettikleri toplumsal baskı, karar verme süreçlerine katılım durumları gibi hususların derinlemesine araştırılmasının, bölgede girişimci olmaya karar verecek kadınların karşılaşacağı toplumsal sorunların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Erzurum'daki hakim kültürün kadınları girişimci olmaya teşvik ettiğini ve kadın girişimciler için Erzurum'da yeterli destek mekanizmalarının bulunduğunu düşünen kadın girişimci sayısının düşük olduğu

görülmektedir. Bu konuda araştırmaların gerçekleştirilmesi yatırım ortamının iyileştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların daha yüksek katma değer üreten iş kollarına yönelebilecekleri düşünülebilir. Ayrıca kadınların eğitim olanaklarına erişimi arttıa kadının toplumdaki yeri güçlenmekte, kadına yönelik toplumsal baskı azalmaktadır. Bu noktadan hareketle kadın girişimcilerin eğitim düzeylerinin artırılması pek çok açıdan önemlidir. Örgün ve yaygın eğitim kurumları kadın girişimciliğini konu alan program ve projelere daha çok yer vermelidir.

Kadın girişimcilerin işletmecilik konusundaki bilgi ve becerilerini artırmaya yönelik (pazarlama, muhasebe, finansman, yönetim vb konularda) kurslar ve sertifika programları yürütülmesi, kadın girişimcilerin işletme performansını olumlu yönde etkileyecektir ve ayrıca potansiyel kadın girişimcileri teşvik edecektir. Bölgede bu konuda bir eksiklik olduğu görülmektedir. Erzurum Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanlığı ve Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası ye sayısı en yüksek meslek kuruluşları olarak, diğer yerel kuruluşlarla işbirliği içinde bu tip programları yürütebilecek kurumsal alt yapıya sahiptir. Söz konusu programların KOSGEB'in ve KUDAKA'nın destek programları ile entegre edilmesi durumunda, kadın girişimcilerin mevcut durumlarının iyileşeceği, yeni girişimlerin kurulacağı ve dolayısıyla bölgenin kalkınmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Yerel kurum ve kuruluşlar kadın girişimcilerle daha yakın ilişkiler kurmalı, planlama ve organizasyon süreçlerinde teknik destek sağlamalıdır. Bu bağlamda üretilecek program ve projelere niversiteler ve akademisyenler, kadın girişimcilerin desteklenmesi için daha çok katkıda bulunmalıdır. Erzurum'da iki devlet niversitesi bulunmasına rağmen bu konuda bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

Kadın girişimciliği konusu devlet politikası olarak ele alınmalıdır. TÜSİAD'ın 2000 tarihli raporunda ifade edildiği üzere, devletin kadın girişimciliği konusuyla ilgili açık ve net bir vizyonu olmalıdır; kadın girişimcilere yönelik vergi işleri kolaylaştırılmalıdır. Tüm Türkiye için bu uygulamanın zor olduğu düşünülebilir. Ancak ekonomik gelişmişlik açısından dezavantajlı bölgelere özel bir uygulama ile, kadın girişimcilere vergi indirimini uygulamasının kadın girişimciliğini destekleyeceği düşünülmektedir.

Başarılı kadın girişimciler medyada yeterince yer almamakta ve tanınmamaktadır. Kadınların başarı hikayeleri daha çok topluma sunulmalı, medya kuruluşları bu konuda sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etmeli kadın girişimciliğini desteklemelidir. Özellikle yerel düzeydeki medya kuruluşlarında bu konuda farkındalık geliştirilmesi gerektiği görülmektedir.

Yapılmış uygulamalı alışmalar, Türkiye'de kadın girişimcilerin düşünüldüğü kadar çok sorun yaşamadıklarını ve çatışma odaklarını stratejiler geliştirerek zdklerini göstermektedir. Oysa kadınların girişimci olmaları durumunda başarısız olacakları ve baskı göreceklere vb. konusunda kuvvetli kalıpyargılar bulunmaktadır. Uygulamalı çalışmaların kalıpyargıları temelsiz bırakan ve kadın girişimciliğini teşvik eden bu olumlu sonuçları, toplumla daha fazla paylaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Antalyalı, Ö. L. ve Özkul, A. S. (2017). Fakülte ve meslek yüksekokullarında başarılı girişimci algısı ve cinsiyet rolü stereotipleri ile ilişkisi. 4. *Ulusal Meslek Yüksekokulları Sosyal ve Teknik Bilimler Kongresi*, 512-531.
- Arıkan, C. (2016). Kadın girişimcilikte başarı ve başarıyı etkileyen faktörler: Bursa örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(3), 138-156.
- Arslan, İ. K. ve Toksoy, M.D. (2017). Türkiye’de kadınları girişimcilğe yönelten faktörler karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 1(1), 123-148.
- Aslan, Ş. ve Atabey, A. (2007). Küresel rekabette kadın girişimcilerin rolü ve Türk kadın girişimci tipolojisi. *Journal of Azerbaijani Studies*, 12(1), 1-17.
- Aşkın, A. (2011). Tarihsel süreçte girişimcilik kavramı ve gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 56-72.
- Aşkın E.Ö., Barış, S. (2016). Kadın istihdamında sosyal sermayenin etkisi: Tokat ilinde kadın girişimciler üzerine bir inceleme. *Business and Economics Journal*, 7(2), 63-82.
- Batı, B. G. ve İnel M. N. (2015). Kadın girişimcilerin profili bağlamında çatışma düzeyleri ve yatırım tercihleri: Yalova ili üzerine inceleme. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(44), 101-119.
- Bedük, A. (2005). Türkiye’de çalışan kadın ve kadın girişimciliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(12), 106-117.
- Bedük, A., Eryeşil, K. ve Oğuz, H. (2016). Kadın ve erkek girişimcilerin algılama farklılıkları. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19 (41.Yıl Özel Sayısı), 1-15.
- Bozat, A. (2017). Kadın girişimciler ve inovasyon; Topluluktan faydalanma yönteminin getirebileceği çözümler: Şişli bölgesindeki kadın girişimciler. *ACÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 26-37.
- Çakıcı, A. (2004). Kadın girişimcilerin işletme fonksiyonlarındaki etkisinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(3), 1-15.
- Çelik, C. ve Özdevecioğlu, M. (2001). Kadın girişimcilerin demografik özellikleri ve karşılaştıkları sorunlara ilişkin Nevşehir ilinde bir araştırma. *1.Orta Anadolu Kongresi*. Nevşehir 2001, 487-498.
- Çolakoğlu, H. ve Çolakoğlu, T. (2016). Üniversitelerdeki girişimcilik eğitimi ile öz yeterlilik algısı ve girişimcilik potansiyeli ilişkisi üzerine bir saha araştırması. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 70-84.
- Erdun, Ş. (2011). *Kadın girişimcilerin risk alma eğilimi ve kendine güven özellikleri üzerine bir çalışma: Zonguldak örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Zonguldak Kara Elmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Eryılmaz, N. Ş. (2014). *Türkiye’de kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlar: Kahramanmaraş örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eser, G. ve Yıldız, M. L. (2015). Türkiye’de girişimcilik araştırmalarının odağı nedir?: Yazın üzerine bir inceleme. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(43), 91-117.
- Gökalp, İ. E. (2008). *Türkiye’de kadın girişimciler ve kadın yöneticiler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.
- Gökulu, G. ve Furat, M. (2013). Türkiye’de kadınla ilgili kalkınma politikalarının ve projelerinin eleştirel değerlendirilmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8), 1895-1913.
- Göküş, M., Özdemiray, S. M. ve Göksel, Z. S. (2013). Bölgesel kalkınmada kadın girişimciliğinin önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 87-97.
- Hisrich, R. ve Candida B. (1985). Women and minority entrepreneurs: A comparative analysis. *Frontiers of Entrepreneurial Research*, 566-587.
- İlter, B. (2010). *Girişimcilik sürecinde kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunların analizi: Kagider örneği*. Ankara: Adalet Yayınevi.

- İnce, A. R., Çamlıbel, F. ve Birol, Y. E. (2016). Kosgeb girişimcilik eğitimine katılan kursiyerlerin girişimcilik kararını etkileyen sebepler üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 113-123.
- İşcan, Ö. ve Kaygın, F. (2011). Potansiyel girişimciler olarak üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, (2), 275-286.
- Kalaycı, Ş. (2006). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Yöntemleri*. Ankara, Türkiye: Asil Yayın Dağıtım.
- Keskin, S. (2014). Türkiye’de kadın girişimcilerin durumu. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 9(1), 71-95.
- Kuşay, Y. (2017). İş gücü alanı olarak sosyal medyanın kullanımı ve girişimci kadınlar. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1, 23-33.
- Kutanis, R. Ö., ve Alpaslan, S. (2006). Girişimci ve yönetici kadınların profili farklı mıdır? *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 139-153.
- Memiş, H., Paksoy, H.M. ve Paksoy, S. (2007). Bölgesel kalkınmada kadın girişimciliğin önemi: GAP Bölgesinde bir araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 2(2), 137-152.
- Morçin, S. E. (2013). Türk kültüründe kadın girişimciliği: Kavramsal bir değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2), 167-190.
- Özkaya, M. O. (2009). Kadın girişimcilere yönelik ‘strateji geliştirmede’ yerel yönetimlerle işbirliği içinde olmak mümkün mü? *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 11, 56-72.
- Özkan, B. (2011). *Kadın girişimciler: Girişimciliğin iş yaşamı-aile yaşamı dengesi üzerindeki etkisinin incelenmesine yönelik bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmutlu, İ., Yıldırım, F., Naktiyok, S. (2014). Assessment of the entrepreneurship level of the university students at the sports management departments. *The Online Journal of Recreation and Sport*, 3(2), 1-7.
- Palaz, S. ve Turgut, B. (2009). Kadın girişimcilerin kişisel ve iş yaşamına ilişkin özellikleri, motivasyonları ve beklentileri üzerine bir araştırma: Bandırma örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 4(1), 99-115.
- Pişkinsüt, E. (2011). Girişimciliğin Türkiye’deki ekonomik kalkınmaya etkileri: KOBİ örneği. *Sosyoloji Derneği, Türkiye Sosyolojisi Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 95-116.
- Sayın, E. (2011). Kadın girişimcilerin sorunlarının betimleyici analizi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 23-32.
- Soysal, A. (2010a). Kadın girişimcilerin özellikleri, karşılaştıkları sorunlar ve iş kuracak kadınlara öneriler: Kahramanmaraş ilinde bir uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 71-95.
- Soysal, A. (2010b). Türkiye’de kadın girişimciler: Engeller ve fırsatlar bağlamında bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 82-114.
- Sönmez, A. Ve Andaç T. (2014). Türkiye’de girişimcilik ve Türk girişimci profili üzerine bir analiz. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(2), 41-58.
- Şahin, E. (2006). Kadın girişimcilik ve Konya ilinde kadın girişimcilik profili üzerine bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 288-309.
- Tan, F. Z. S. (2006). Tarihi akış içinde Kastamonu kadın girişimciliği. *14. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, Erzurum.
- Timuroğlu, M. K. ve Çakır, S. (2014). Girişimcilerin yeni bir girişim yapma niyetlerinin risk alma eğilimi ile ilişkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 119-136.
- Timuroğlu, M. K. ve Naktiyok, A. (2009). Öğrencilerin motivasyonel değerlerinin girişimcilik niyetleri üzerine etkisi ve bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 2(3), 85-103.
- Topkaya, Ö. (2013). Tarihsel süreçte girişimcilik teorisi: Girişimciliğin ekonomik büyüme ve istihdam boyutu. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(1), 30-54.
- Türko, E. S. (2016a). Business plan vs business model canvas in entrepreneurship trainings, a comparison of students' perceptions. *Asian Social Science*, 12(10), 55-62. <http://dx.doi.org/10.5539/ass.v12n10p55>

- Türko, E. S. (2016b). Can entrepreneurship education reduce stereotypes against women entrepreneurship? *International Education Studies*, 9(11), 53-65. <http://dx.doi.org/10.5539/ies.v9n11p53>
- Türko, E. S. ve Kadiroğlu, A. (2016). Yerel ekonomik kalkınma ve ihracat: Erzurum ilinde bir uygulama. 2. *Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi, Bildiriler Kitabı*, 351-372.
- Türko, E. S. ve Kadiroğlu, A. (2017). Yerel ekonomik kalkınma ve ihracat: Erzurum ilinde bir uygulama. *The Journal of Academic Social Sciences*, 5(57), 76-99.
- Ufuk, H. (1997). *Kadın girişimcilerin sosyo kültürel ve ekonomik profili Ankara örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Uluköy, M. ve Bayraktaroğlu, S. (2014). A field research about oppression incurred of woman entrepreneurs in patriarchal societies. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 24, 356-369.
- Uluköy, M. ve Demireli, C. (2014). Cinsiyetin girişimcilik özellikleri üzerine etkisi: Erkek girişimcilik ve kadın girişimciliğin karşılaştırmalı analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22, 47-55.
- Ülgen, B., Aktaş, E. ve Hayrullah Aslan E. (2017). Kadın girişimcilerin “güç mesafesi” ve “belirsizlikten kaçınma” kültürel boyutlarına ilişkin algılarının değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 1(1), 27-71.
- Yağcı, F. ve Bener, Ö. (2005). Girişimci kadınların demografik ve genel karakteristikleri ile kadınları girişimciliğe motive eden faktörler. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, BİLİG*, 33, 85-100.
- Yalman, İ. N. ve Gündoğdu, Ö. (2014). Kadın girişimciliği ve bölgesel kalkınma: TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) bölgesinde uygulama. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 9(1), 39-71.
- Yazıcı, K. ve Şahin, K. T. (2006). Türkiye’de kadın girişimciliğinin gelişimi: Kültürel ve makro-kurumsal bağlamın birlikteliği. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Dergisi*, 17(53), Trabzon.
- Yıldırım, F., Naktiyok, S., Kula, M.E. (2016). Tükenmişlik düzeyinin girişimcilik niyeti üzerine etkisi. *Journal Business Research Turk*, 8(4), 15-33.
- Yirik, Ş. ve Ilgaz Yıldırım, B. (2014). Turizm sektöründeki kadın girişimcilerin bireysel değerlerinin demografik özellikleri açısından incelenmesi: Antalya ili örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 361-378.